

УДК 364.3:311.312](477)(045)

Горна М.О.,

асистент кафедри статистики
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Статистичне дослідження діяльності фондів соціального страхування як складової економічної безпеки України

У статті проаналізовано підходи до інтегрального оцінювання рівня соціальної безпеки як складової економічної безпеки України. Запропоновано в систему індикаторів включати показники стану державного соціального страхування в Україні та співвідношення фактичних значень з відповідними пороговими значеннями. Ці показники розраховуються і використовуються в практичній діяльності органів державної статистики України, що уможлиблює побудову довгих динамічних рядів, і кожен з яких певною мірою впливає на стан економіки. Методи дослідження базуються на загальнонаукових засадах і фундаментальних положеннях економічної теорії, соціальної філософії та статистичної науки. За результатами аналізу з'ясовано необхідність здійснення статистичного забезпечення управління Фондами соціального страхування та адаптації набутого досвіду прикладної статистики до специфічних завдань реформування державного соціального страхування.

Ключові слова: соціальна статистика; економічна безпека; соціальна безпека; соціальне страхування; фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування; статистичний аналіз.

Певні закономірності у соціально-демографічному середовищі: високий рівень тіньової економіки, бідність, недоступність основних соціальних послуг, соціальне відторгнення, необґрунтована соціальна і економічна нерівність, відсутність розвинутої соціальної інфраструктури тощо, вказують на кризове становище в країні. Поряд із цим уповільнення темпів людського розвитку та військова агресія підвищують вразливість громадян і потребують концентрації зусиль та ресурсів для досягнення прогресивних якісних зрушень. Перелічені проблеми сприяли зростанню ролі соціальних фондів, та викликають розуміння того, що соціальний захист має бути невід'ємним елементом будь-яких процесів у країні. В іншому випадку наростає загроза переростання соціальної нестабільності на політичну кризу.

Методологічним аспектам соціальної статистики присвятили свої роботи багато відомих українських учених, зокрема С. Герасименко, А. Головач, В. Захожай, І. Манцуров, В. Паніотто, В. Столяров та інші. Сучасні проблеми соціальної статистики в контексті визначення механізмів реалізації державної соціальної політики стали об'єктом дослідження широкого кола українських науковців і фахівців: Е.Лібанової, І.Калачової, В.Саріогло, Л.Ткаченко, Ю.Харазішвілі та інших. Віддаючи належне вкладу науковців, зазначимо, що надзвичайно високий динамізм, притаманний реформуванню фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування України вимагає подальших наукових розробок у напрямі удосконалення статистичного аналізу соціальних процесів з урахуванням сучасних реалій.

Тож перелічені вище проблеми та особливості сучасного стану соціальної сфери підтверджують актуальність та зумовлюють необхідність проведення комплексного статистичного оцінювання державного страхування як складової економічної безпеки України.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є статистичне забезпечення аналізу діяльності Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування як складової соціальної безпеки держави.

Для досягнення мети було сформульовано та вирішено такі завдання:

1) доповнення системи показників соціальної безпеки, з врахуванням індикаторів стану державного соціального страхування;

2) співвідношення фактичних значень індикаторів з відповідними пороговими значеннями.

Результати дослідження. Проблеми розвитку економіки України, динамічні зміни у царині загальнообов'язкового державного соціального страхування викликають необхідність удосконалення оцінювання рівня соціальної безпеки держави з метою адекватного реагування на дестабілізуючі фактори.

Економічна безпека держави характеризується сукупністю умов, за яких забезпечуються захист національних економічних інтересів та утримання соціально-економічних параметрів у межах нормативних значень, завдяки чому національна економіка зберігає здатність задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги країни в рамках міжнародного поділу праці [1].

Категорія економічної безпеки включає сукупність взаємопов'язаних складників безпеки, основними з яких є: макроекономічна, інвестиційна, інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча, демографічна та енергетична безпеки.

Офіційні методики оцінювання рівня економічної безпеки та рівня соціально-економічного розвитку України розроблені Міністерством економічного розвитку і торгівлі [2] та Держстатом України [3].

В цій методиці соціальна безпека визначена, як стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Проте, слід зазначити, що при оцінюванні соціальної безпеки необхідно враховувати діяльність Фондів соціального страхування. Наразі припинення страхових виплат Пенсійним фондом (пенсій), Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (допомоги по безробіттю), Фондом соціального страхування (оплати лікарняних, допомоги по вагітності, виплат у зв'язку із травматизмом на виробництві) може призвести до соціального «вибуху» в державі.

Система соціального страхування та пенсійного забезпечення охоплює біля 23 млн. застрахованих осіб та 13,8 млн. пенсіонерів або 86 % населення України. Витрати на соціальне страхування та пенсійне забезпечення в Україні в 2014 році складають близько 18% валового внутрішнього продукту.

Доцільним є враховувати рівень видатків на виплати по видах соціального страхування, рівень корупції, наповнюваність дохідної частини та рівень дефіциту кожного з Фондів соціального страхування при визначенні індикаторів соціального складника економічної безпеки. Не менша увага має приділятися й аналізу ефективності страхових ставок, від яких залежать наповнюваність дохідної частини бюджетів соціальних позабюджетних фондів та їх фінансова стабільність.

Розміри страхових тарифів загальнообов'язкового державного страхування протягом 2011–2014 рр. не змінювались. Фонд оплати праці, на який нараховуються та з яких утримуються внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за період 2002-2014 рр. зріс майже у 7 разів. Але у 2015 році очікується зниження цього показника, і у бюджетах Фондів соціального страхування закладено доходи та витрати, з урахуванням 435 млрд.грн фонду оплати праці. Слід відзначити вагомий вплив на діяльність Фондів соціального страхування депопуляції та структурних зрушень у складі населення за ознакою працездатності. За таких умов зростає демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, що ускладнює виплати пенсій Пенсійним фондом України. Високий рівень безробіття та тіньової економіки може призвести до зниження доходів Фондів, що загрожуватиме неналежним виконанням Фондами обов'язків страховиків.

За результатами аналізу сформовано перелік спеціальних показників, що розраховуються і використовуються в практичній діяльності органів державної статистики України та Фондів соціального страхування, і кожен з яких певною мірою впливає на стан соціального розвитку країни. Отже, такими показниками визначено: розмір заробітної плати; темпи зростання реального наявного доходу населення; чисельність застрахованих осіб у системі соціального страхування; чисельність зайнятого населення; фонд оплати праці, на який нараховуються страхові внески; доходи та витрати фондів соціального страхування. Було сформовано перелік порогових і фактичних показників, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Порогові та фактичні значення показників соціальної безпеки України

№	Індикатори	Порогові значення	Фактичні значення
			2014 рік
<i>Соціальна безпека України</i>			
<i>Стратегічні орієнтири соціального складника економічної безпеки України на рівні індикаторів*</i>			
1	Рівень використання праці	0,9374	0,8
2	Рівень оплати праці у випуску	0,2387	0,2
3	Рівень тіньової заробітної плати до офіційної, %	59,7	60
4	Рівень тіньової зайнятості до загальної зайнятості, %	15,43	20
5	Рівень видатків на освіту до ВВП, %	6,2653	5
6	Рівень видатків на охорону здоров'я до ВВП, %	3,9869	4
7	Відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму	2,8	3
8	Питома вага заробітної плати у структурі доходів населення, %	44,7638	40
9	Рівень пенсійних видатків до ВВП, %	16,8358	15
10	Рівень дефіциту ПФ України до ВВП, %	5,8736	3
11	Соціальна безпека України	0,427381	0,439231
<i>Соціальна безпека України</i>			
<i>Індикатори стану державного соціального страхування в Україні **</i>			
12	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	45	49
13	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	5	8,9
14	Доходи фондів соціального страхування у % до ВВП	у країнах ЄС 4,2-14,2	18
15	Коефіцієнт природного приросту/скорочення (-) (на 1 тис.) осіб	2,8	-3,7
16	Рівень зайнятості населення, %	75	57,4
17	Темп зростання реальної середньої заробітної плати, %	100	93,5
18	Темп зростання доходів Фондів соціального страхування, %	100	106,6

* Джерело: Держстат України та Національний інститут стратегічних досліджень [5]

** Джерело: Розроблено і розраховано автором за даними Держстату України

Наведений перелік індикаторів показує, при яких значеннях досягається здатний рівень соціальної складової економічної безпеки, та наведено показники, що характеризують діяльність Фондів соціального страхування. Як видно із розрахунків індикатор соціальної безпеки вказує на критичний стан соціальної сфери, а індикатори стану соціального страхування підтверджують небезпечну ситуацію у соціальній сфері.

Рівень соціальної безпеки країни характеризується багатьма індикаторами, тому необхідно застосовувати інтегральні індекси оцінки, які б описували зміну рівня соціальної безпеки в державі, у тому числі в розрізі всіх складників та діяльності загальнообов'язкових державних фондів соціального страхування, а також забезпечували оцінку і порівняння стану економічної безпеки регіонів країни. Це потребує подальших наукових розробок у цьому напрямі.

З метою формування системи частинних показників діяльності Фондів соціального страхування можна в останній групі розширити кількість показників, оцінити щільність зв'язку між показниками за допомогою коефіцієнтів кореляції. Показники з коефіцієнтом кореляції, що перевищують значення 0,7 — виключити з переліку як несуттєві. У такий спосіб з первинного переліку можна сформувати систему показників стану загальнообов'язкових соціальних фондів, які всебічно характеризуватимуть стан державного соціального страхування.

Якісна та своєчасна статистична інформація про економічне та соціальне становище України та її регіонів необхідна для подальшого вдосконалення державного соціального страхування і прийняття виважених, науково обґрунтованих рішень щодо забезпечення сталого розвитку національної економіки та соціальної сфери. У зв'язку з цим забезпечення доступності ключових статистичних даних є необхідною умовою для подальшої міжнародної інтеграції нашої держави.

За результатами Адаптованої глобальної оцінки національної статистичної системи, проведеної представниками Європейської комісії, Європейської асоціації вільної торгівлі та Економічної комісії ООН для Європи, статистика України визнана такою, що значною мірою відповідає європейським вимогам. Водночас з визнанням досягнень результати аналізу поточного стану розвитку державної статистики свідчать про наявність сфер, в яких у подальшому необхідно поліпшити стан статистичної діяльності [17].

Слід зазначити, що відомості щодо діяльності всіх фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування висвітлено на їх офіційних веб-сайтах, але не представлено в публікаціях Держстату України.

Міністерство соціальної політики України спільно з Пенсійним фондом України та іншими фондами соціального страхування щорічно готують спеціалізоване видання «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах», де наводяться дані за кожним видом соціального страхування.

Інформаційне забезпечення та прийняття ефективних управлінських рішень в соціальній сфері має базуватися на розгалуженій системі соціальних показників, що дозволить підвищити достовірність статистичних даних, сприятиме посиленню аналітичної функції органів державної статистики. Використання даних Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів та Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування може забезпечити повноту та надійність даних, і є унікальним джерелом продукування статистичних даних. Раціоналізація вибору джерел для складення статистичної інформації з наданням переваги адміністративним даним, організації обміну даними між державними органами замість дублювання інформаційних потоків, розширить можливості статистичного забезпечення управління фондами соціального страхування. Комплексне використання даних із різних інформаційних джерел дасть змогу зменшити навантаження на органи державної статистики, підвищить якість інформаційного забезпечення аналізу системи соціального страхування.

Висновки. Події, що розвивалися в Україні протягом останніх років, призвели до значного зростання рівня корупції, кризового стану економіки, зростання соціальної напруги у суспільстві. У зв'язку з цим в Україні не були сформовані сприятливі умови для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, дальшого поступу країни як демократичної держави зі сталою та зростаючою економікою. З огляду на загострення військової агресії суттєве занепокоєння викликає, зокрема, спроможність держави забезпечити соціальну безпеку.

Розроблення ефективних науково обґрунтованих управлінських рішень щодо діяльності Фондів державного загальнообов'язкового соціального страхування в Україні неможливо без здійснення статистичного забезпечення управління. Що має відбуватись на базі комплексного дослідження діяльності кожного Фонду (по видах соціального страхування) і вивчення як внутрішнього, так і зовнішнього середовища їхнього функціонування. На сучасному етапі необхідно також стає адаптація набутого досвіду прикладної статистики до специфічних завдань реформування державного соціального страхування під час кризи та бойових дій у країні.

Література:

1. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н. проф. Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – С. 366-394.
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України N 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
3. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку / Державний комітет статистики України, наказ № 114 від 15.04.2003 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/

4. Харазішвілі Ю.М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: Аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, А.І. Сухоруков, Т.П. Крупельницька – НІСД, вересень 2013 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>
5. Харазішвілі Ю.М. Визначення стратегічних орієнтирів рівня економічної безпеки України: аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь, Д.О. Махортих; – НІСД, березень 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1501/>
6. Резнікова О.О. Обґрунтування необхідності актуалізації Стратегії національної безпеки України: Аналітична записка / О.О. Резнікова – НІСД, березень 2014 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1494/>
7. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
8. Манцуров Д.Г. Статистичне забезпечення державної антикризової економічної політики [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню к.е.н.: 08.00.10 «Статистика» / Д.Г. Манцуров – К., 2014.- 30 с. – Режим доступу – http://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_council/d-26.006.07/07_zahischeni-dis/08.00.10/10_can_dis/10_cd_2013/
9. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова – К., НІПМБ, 2003. – 42с.
10. Колот А. М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку [Текст]: Монографія / А.М. Колот. – К.: КНЕУ, 2010. – 251 с.
11. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2014. – 380 с.
12. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2011 році: стат. бюл. / відп. за вип. І. В. Калачова. – К.: Держкомстат, 2013. – 166 с.
13. Реформування системи соціальних послуг. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>.
14. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.
15. Социальная статистика: Учебник /Под ред. И.И. Елисеевой. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 480 с.
16. Сталій людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. кол. Е. М. Лібанова; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – Умань: Візаві, 2012. – 412 с.
17. «Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року», Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 20.03.2013 № 145-р [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
18. Якість інформаційного забезпечення соціальної політики [Текст]: монографія / Лібанова Е. М. [та ін.]; [за ред. Е. М. Лібанової]. — К.: Дух і літера, 2010. — 245 с.
19. Human Development Reports 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerability and Building. - Published for the UNDP United Nations Development Programme. Доповідь про людський розвиток за 2014 рік «Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості» / Програми розвитку ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/2014-report>

Горная М.А., ассистент кафедры статистики ГБУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

Статистическое исследование деятельности фондов социального страхования как составляющей экономической безопасности Украины. В статье проанализированы подходы к интегральной оценке уровня социальной безопасности как составляющей экономической безопасности Украины. Предложено в систему индикаторов включать показатели состояния государственного социального страхования Украины, и соотношение фактических значений с соответствующими пороговыми значениями. Эти показатели рассчитываются и используются в практической деятельности органов государственной статистики Украины, что делает возможным построение длинных динамических рядов. Каждый из показателей в определенной степени влияет на состояние экономики. Методы исследования базируются на общенаучных принципах и фундаментальных положениях экономической теории, социальной философии и статистической науки. В результате анализа установлено необходимость осуществления статистического обеспечения управления Фондами социального страхования и

адаптації придобаного досвіду прикладної статистики для задач реформування державного соціального страхування.

Ключевые слова: соціальна статистика; економічна безпека; соціальна безпека; соціальне страхування; фонди обов'язкового державного соціального страхування; статистичний аналіз.

Horna M.O., Assistant of the Department of Statistics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Self-governing (autonomous) Research University

Statistical analysis of the social insurance funds as a part of the economic security of Ukraine.

The essence and characteristics of national system of compulsory social insurance are considered in the article. The methods of organizing and planning of statistical observation of social sphere are defined. The activities of the fund of social insurance are analyzed. Methods based on general provisions and basic principles of economic theory, social philosophy and statistical science are determined. The results of analysis have shown the need for a comprehensive statistical evaluation of the status and trends of social insurance. The issues of social monitoring as a tool to support management decisions on the operation and social insurance reform are identified. The object of study is the funds of obligatory state social insurance in Ukraine. Information base of the study is the data of state statistics and reports on the performance of the funds of social security, which are published in official publications.

Key words: social statistics; economic security; social security; social insurance; Obligatory State Social Insurance Funds; statistical analysis.

УДК 338.435.012.23:635.655.042](477)(045)

Денисенко Л.С.,

аспірантка кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Варіативна оцінка ефективності функціонування ринку сої

Розглянуто цінову ситуацію на українському ринку сої, її врожайність та витрати на вирощування. Запропоновано методику розрахунку варіативної оцінки економічної ефективності вирощування сої, залежно від витрат, врожаю та ціни реалізації в умовах нестабільного ринку, яка враховує ймовірну ринкову ситуацію, технології вирощування сої, цінові фактори, оптимістичні та песимістичні умови розвитку галузі. Проведено варіативні розрахунки беззбиткової ціни реалізації сої залежно від урожайності, витрат на вирощування культури та прогнозованої кон'юнктури ринку олійних культур.

Ключові слова: Ефективність вирощування, урожайність, соя, витрати, ціна реалізації, беззбиткова ціна реалізації.

Постановка проблеми. Як показує практика, ефективність сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від рівня підготовки управлінських кадрів, їх вміння думати, проявляти творчий підхід, впроваджувати передовий досвід та прогресивні методи роботи, досягнення науково-технічного прогресу. За сучасних умов розвитку ринкових відносин дуже важливим є вивчення передових методів, які позитивно зарекомендували себе в країнах з ринковою економікою. Оскільки в сільськогосподарському виробництві соя займає вагомe місце, то доцільно буде розглянути саме ефективність її виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й практичні аспекти економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Г. ван Хуленбрук [4], Е. Дрюмонд [1], П.В. Іванюта [8], Г.Є. Мазнев [10], Д.І. Мазоренко [10], Д. Фрейз [7], О.М. Шпичак [9] та інші.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є розробка теоретичних засад і практичного застосування методики варіативної оцінки ефективності виробництва сої залежно від кон'юнктури на ринку олійних культур.

Виклад основного матеріалу. Науковий підхід до прийняття рішень та використання сучасних методик їх опрацювання можуть і не дати конкретних рекомендацій, але дозво-